

ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΑ Α΄ ΟΜΑΔΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ: ΑΞΙΟΛΟΓΩΝΤΑΣ ΤΗΝ ΠΡΑΞΗ (σ. 140-167)

ΘΕΜΑ Α΄

ΠΕΔΙΟ: ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΚΡΙΤΗΡΙΟΥ ΗΘΙΚΗΣ ΟΡΘΟΤΗΤΑΣ

Συνέπειες των πράξεών μας – Θεμελιώδεις ηθικές αρχές – Χαρακτήρας και ηθική – Οι ηθικές αρετές

1. Να επιλέξετε τη σωστή απάντηση:

Η *τελειοποίηση* του ανθρώπου εξαρτάται από:

α. τον ίδιο

β. αυτό που περιμένουν οι άλλοι από αυτόν

γ. την υποταγή του στο νόμο

δ. τη δυνατότητά του να αυτοπεριορίζεται προς όφελος του συνόλου

2. Να επισημάνετε τη σωστή ή λανθασμένη πρόταση και να διορθώσετε τη λανθασμένη:

α. Η φιλοσοφία των Επικούρειων *συμπίπτει* με εκείνη των Στωϊκών.

Σ. Λ.

β. Οι ωφελιμιστές *αποσυνδέουν* το προσωπικό όφελος από το γενικό.

Σ. Λ.

γ. Τόσο τα *κριτήρια* της ωφέλειας ή της βλάβης όσο και οι *συνέπειες*

των ανθρωπίνων πράξεων είναι δύσκολο να προβλεφθούν.

Σ. Λ.

δ. Στον *ωφελιμισμό* τα δεδομένα είναι *ποιοτικά* και όχι *ποσοτικά*.

Σ. Λ.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ:

α. Λ // Σωστό: *Επικούρειοι:* Ο άνθρωπος από τη φύση του αποφεύγει τον πόνο και αναζητά την ηδονή. Η πνευματική ηδονή είναι πιο σημαντική από τη σωματική. Ιδιαίτερα εκτιμούν τη φιλία. *Στωϊκοί:* Ο άνθρωπος δεν αποδέχεται ό τι του προσφέρουν οι αισθήσεις, δέχεται την κοσμική ψυχή ως πρόνοια και εμαρμένη, δεν αντιστέκεται ούτε διαμαρτύρεται για την κοσμική τάξη, αλλά, αντίθετα, συμμορφώνεται με αυτήν, αντιμετωπίζει τις εξωτερικές καταστάσεις με «απάθεια» και «αδιαφορία» στο όνομα της ψυχικής γαλήνης.

β. Λ // Σωστό: Ο ατομικός ωφελιμισμός επιζητεί το ατομικό συμφέρον. Ο κοινωνικός ωφελιμισμός προτάσσει το συμφέρον της ολότητας

γ. Σ

δ. Λ // Σωστό: Ο ωφελιμισμός αποβλέπει στο πρακτικά χρήσιμο.

3. Να περιγράψετε

α. την κατηγορική προσταγή και

β. την έννοια της αρετής.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

α. Περιγραφή της κατηγορικής προσταγής

Σύμφωνα με τον Καντ, « Μια ελεύθερη θέληση και μια θέληση κάτω από ηθικούς νόμους είναι ένα και το αυτό ».

Η κατηγορική προσταγή έχει κ α τ η γ ο ρ ι κ ό –δηλαδή α π ό λ υ τ ο και όχι υ π ο θ ε τ ι κ ό- χαρακτήρα. Πρέπει το υποκείμενο της πράξης να επιθυμεί ο γνώμονας (κανόνας) της πράξης του να ισχύει ως καθολικός νόμος αλλά και να τον απασχολούν τα αποτελέσματα της καθολικής συμμόρφωσης σε κάποιον κανόνα.

✓ Για να είναι όμως μια πράξη ηθική, πρέπει η ρυθμιστική αρχή της να καταστεί καθολικός νόμος.

Επωμιζόμαστε ηθική ευθύνη εξαιτίας των επιλογών μας και δεσμευόμαστε απέναντι στον εαυτό μας και τους συνανθρώπους μας.

✓ Από τη στιγμή που μια *καθαρά προσωπική και ελεύθερη επιλογή* της ηθικής αρχής, που θα ισχύει για μια *συγκεκριμένη πράξη* μετατρέπεται σε *καθολικό νόμο* είναι όχι μόνο *αυτονόητη* αλλά και *άτεγκτη, ανυποχώρητη*.

Ο Καντ σπεύδει να καταδικάσει το ψέμα, σε κάθε περίπτωση, ακόμα και αν χρειάζεται να σώσουμε μια κατάσταση αλλά δεν εμπιστεύεται ούτε τα θετικά ανθρώπινα συναισθήματα, όπως είναι η αγάπη, ως ηθικά κίνητρα επειδή πιστεύει ότι μόνο ο ορθολογισμός παρέχει το κριτήριο της **η θ ι κ ή ς ο ρ θ ό τ η τ α ς**.

Η *αγάπη*, σύμφωνα με τον Καντ, αν δεν ελέγχεται από τον ηθικό νόμο, μπορεί να μας οδηγήσει σε *μεροληπτική* στάση απέναντι σε κάποια άτομα και σε *αδικία* απέναντι σε κάποια άλλα.

Επομένως

μεταχειριζόμαστε τον εαυτό μας και τους άλλους ως *σκοπό* και *π ο τ έ* ως μέσον.

Για τον Καντ ο ηθικός νόμος εξασφαλίζει όχι μόνο την ικανότητά μας να *συμβιώνουμε αρμονικά* ως λογικά όντα αλλά και την *ελευθερία* μας που *δε* σημαίνει ασυδοσία αλλά μια *αυτοδέσμευση* η οποία αναγνωρίζει σε όλα τα συμμετέχοντα πρόσωπα *τα ίδια μ' εμάς δικαιώματα*.

Σύμφωνα με τον ηθικό νόμο του Καντ, πρέπει κάθε υποκείμενο να πράττει έτσι ώστε να μεταχειρίζεται πάντοτε όλους τους άλλους ανθρώπους –όπως και τον εαυτό του- ως *σκοπούς* και όχι ως μέσα των πράξεών του.

Αντίθετα, χρησιμοποιούμε τον *συνάνθρωπό* μας ως *μέσον* όταν τον *εκμεταλλευόμαστε* για *ιδιοτελείς* σκοπούς.

Ωστόσο, η κατηγορική προσταγή μας λέει *τι δεν πρέπει να κάνουμε*.

Δεν μας λέει τι πρέπει να κάνουμε γιατί καταργεί όλα τα συναισθήματα ακόμα και τα πιο θετικά και συνδέει την ηθικότητα μόνο με τον ορθό λόγο.

Μια τέτοια συμπεριφορά όμως είναι παγερά *αδιάφορη*.

Για παράδειγμα, ένας πολίτης δεν θέλει να επιδεικνύει την αλληλεγγύη του στους συμπολίτες του επειδή υποστηρίζει ότι αυτό αποτελεί *ευθύνη του κράτους* το οποίο άλλωστε τον φορολογεί και για την άσκηση κοινωνικής πολιτικής ή δεν θεωρεί ότι είναι ηθικά επιβεβλημένο να βοηθάει τους συμπολίτες του επειδή δεν είναι ορθολογικό να θέλει να ζει σε μια κοινωνία όπου δεν ισχύει ο κανόνας της αλληλοβοήθειας.

β. Η έννοια της αρετής

Η επιλογή του τρόπου συμπεριφοράς εξαρτάται από την *αρετή* του ανθρώπου.

Η **αρετή**, δηλαδή η τελειότητα, του ανθρώπου, είναι έννοια *πολλαπλή*, και συντίθεται από *επιμέρους αρετές* που ο Πλάτωνας όρισε ως

- ✓ σοφία, αρετή του νου,
- ✓ σωφροσύνη, αρετή της επιθυμίας,
- ✓ ανδρεία, αρετή της βούλησης,
- ✓ δικαιοσύνη, αρετή που ενοποιεί τις άλλες τρεις και έχει *κοινωνικό* χαρακτήρα.

Επομένως, η αρετή διδάσκεται και στόχος των φιλοσόφων είναι να κάνουν τους ανθρώπους *ενάρετους*, δηλαδή με *συγκροτημένη προσωπικότητα* που να μπορεί να *πράττει το καλό* ως *υπεύθυνο άτομο*.

Για να ζούμε ηθικά προέχουν τα ερωτήματα:

«πώς θα έπρεπε να ζω» και

«τι άνθρωπος θα έπρεπε να είμαι» και όχι

«ποιοι είναι οι εντολές του ηθικού νόμου» ή

«ποια βασική αρχή θα με βοηθήσει να επιλέξω συγκεκριμένους κανόνες συμπεριφοράς». Έτσι, ηθικός είναι εκείνος που πράττει όπως πρέπει όταν πρέπει και μπορεί να εξορθολογίσει καταστάσεις που εκ πρώτης όψεως φαίνονται ασυμβίβαστες. Οι εξαιρετες ιδιότητες του χαρακτήρα του συναποτελούν τις *ηθικές αρετές*.

Σύμφωνα με τον **Αριστοτέλη**,

- ✓ η αρετή *συνοδοιπορεί* με την επιδίωξη της ευδαιμονίας, αλλά
- ✓ η αρετή είναι ταυτόχρονα η δύναμη που *κατευθύνει* την πράξη. Αξιοποιεί τις *φυσικές μας προδιαθέσεις* που καλλιεργείται με την *κατάλληλη εκπαίδευση*.
- ✓ Και επειδή η λογική σκέψη επιδιώκει πάντα τη *συμμετρία* και την *ισορροπία*, *κάθε ενέργεια κατά λόγον* είναι η δράση που ακολουθεί μια **μέση οδό**. Από την άποψη αυτή, *κάθε ενέργεια κατ' αρετήν* είναι η συμπεριφορά που δε χαρακτηρίζεται *ούτε από υπερβολή ούτε από έλλειψη*. Η αρετή είναι *έξις*.
- ✓ Ο άνθρωπος είναι *φύσει επιδεκτικός* προς την αρετή.

Η έξη αυτή είναι *προαιρετική*, δηλαδή αποτέλεσμα *επιλογής*, γεγονός που της δίνει *δυναμικότητα* ενώ προϋποθέτει *ελευθερία βούλησης*.

Το κριτήριο για τις επιλογές μας είναι η *μεσότητα* όπου *τίποτα* δεν πλεονάζει και *τίποτα* δεν λείπει. Η μεσότητα βρίσκεται πάντα *προς ημάς*, δηλαδή σε *αναλογία* με τις ανάγκες του ανθρώπου, την *κρίση* και τη *λογική* του. Το ηθικό μοντέλο του συνετού και ενάρετου ανθρώπου μπορεί να μας φαίνεται κάπως αριστοκρατικό και περιοριστικό αφού δεν είναι δυνατόν να επιτευχθεί από μεγάλο αριθμό ατόμων. Σύμφωνα πάντα με την αριστοτελική λογική, το μοντέλο αυτό δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί από τις γυναίκες και τους δούλους! Συμπερασματικά, *οι αρετές χωρίς αρχές είναι τυφλές ενώ οι αρχές χωρίς αρετές είναι αδρανείς*.

Ωστόσο, η αρετή κατακτάται μέσω της *γνώσης* ελέγχεται ως *μη αληθής* σε όλες τις περιπτώσεις.

Η θεωρία περί μεσότητας του Αριστοτέλη αυτοαναιρείται επειδή προσλαμβάνει την έννοια της *απόλυτης τελειότητας* καθώς έχουν αλλάξει οι κανόνες του *καλοῦ κάγαθοῦ* πολίτη.

4. Να σχολιάσετε τη φράση του *John Stuart Mill* «Ωφελιμισμός» (σ. 147):

«Είναι προτιμότερο να είναι κανείς ένας *ανικανοποίητος άνθρωπος* παρά ένα *ικανοποιημένο γουρούνι*· ένας *ανικανοποίητος Σωκράτης* παρά ένας *ικανοποιημένος ηλίθιος*».

Αφού στηριχτείτε στο απόσπασμα και στις γνώσεις σας, γενικά, να απαντήσετε στα ερωτήματα:

α. Τι *κοινό* έχουν «το *γουρούνι*» και «ο *ηλίθιος*» από τη μια και «ο *άνθρωπος*» και «ο *Σωκράτης*» από την άλλη σε ό τι αφορά την *ποιότητα* της «*πλέον επιθυμητής ηδονής*»;

β. Θεωρείτε ότι η ηδονή όπως τη συλλαμβάνει ο *Επίκουρος* «*Επιστολή προς Μενοικέα*» (σ. 147) έχει *κάποια* σχέση με την ηδονή όπως τη συλλαμβάνει ο *John Stuart Mill*;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

α. Σύμφωνα με τον *John Stuart Mill*, οι πράξεις που αποβλέπουν στην ευτυχία είναι *ορθές* στο βαθμό που μεγιστοποιούν την ευτυχία για όσο το δυνατόν μεγαλύτερο αριθμό ατόμων. Ως ευτυχία νοούνται η *ηδονή* και η *απουσία του πόνου*.

Κάποια είδη ηδονής είναι *περισσότερο επιθυμητά* από άλλα σύμφωνα με την *αρχή της ωφέλειας*. Εάν μεταξύ δυο ηδονών, υπάρχει σταθερή προτίμηση υπέρ της μιας ή της άλλης, τότε αυτή είναι η *πιο επιθυμητή ηδονή*.

Ωστόσο εκείνο που ξεχωρίζει τη μια ηδονή από την άλλη είναι η *ποιότητά* της. Ο «ανικανοποίητος άνθρωπος» και ο «ανικανοποίητος Σωκράτης» σηματοδοτούν την πνευματική αναζήτηση που ολοκληρώνει *ψυχοπνευματικά* το υποκείμενο που βλέπει και τις δυο όψεις της ζωής, κρίνει, συγκρίνει και επιλέγει με πορεία πάντα ανοδική και δια βίου ενώ αντίθετα το «ικανοποιημένο γουρούνι» και ο «ικανοποιημένος ηλίθιος», βλέπουν μόνο τη μια όψη, δεν έχουν τις πνευματικές δυνατότητες να αναζητήσουν κάτι ποιοτικά καλύτερο, δεν το γνωρίζουν ή δεν το επιθυμούν επειδή έχουν αποτελεματωθεί οπότε και η κάθοδος είναι πιο εύκολη. Την κάθοδο ακολουθεί ο *εκφυλισμός* και η *εξαχρείωση*.

β. Σύμφωνα με τον Επίκουρο, αντιπαρερχόμαστε τις ηδονές που μας προξενούν πρόσθετες δυσκολίες. Και ο Επίκουρος εδώ όταν μιλάει για την ηδονή δεν εννοεί τις ηδονές των ασώτων ή τις αισθησιακές ηδονές. Εννοεί την απουσία σωματικού πόνου και ψυχικής ταραχής. Την ευχάριστη ζωή την κάνουν ο νηφάλιος στοχασμός, ο οποίος αναζητά τις αιτίες της κάθε προτίμησης και κάθε αποστροφής και απομακρύνει τις δοξασίες που προκαλούν μεγάλη σύγχυση στην ψυχή.

Συμπέρασμα: Ο Επίκουρος *εξειδικεύει* και *προωθεί* περισσότερο τη σκέψη του *John Stuart Mill* όταν μιλάει για την φύση των ηδονών και διαχωρίζει την *ποιότητα* από την *ποσότητα*, το *πνεύμα* από την *ύλη* αλλά και όταν αναφέρεται στις *γενεσιουργούς αιτίες* που καθιστούν το ένα είδος ηδονής *προτιμότερο* από το άλλο.

5. Να διαβάσετε το απόσπασμα από *Τα θεμέλια της Μεταφυσικής των ηθών*, του *Καντ*

(παράθεμα 3, σ. 148) και να απαντήσετε στα ερωτήματα:

- α. Πώς ερμηνεύετε τη φράση « η θέληση είναι σε όλες τις πράξεις νόμος στον εαυτό της »;
- β. Πώς ερμηνεύετε τον καθολικό νόμο και την καθολική κατηγορική προσταγή;
- γ. Αυτή η κατηγορική προσταγή μπορεί να έχει κάποια σχέση με την «αριστοτελική μεσότητα» (Αριστοτέλη , «Ηθικά Νικομάχεια », (σ. 148) αλλά και με τους Στωϊκούς όπως αντιλαμβάνονται την αρετή (Διογένης Λαέρτιος, Βίοι Φιλοσόφων, σ. 157-8);

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

α. Σύμφωνα με τον Καντ, ο νους, η οξυδέρκεια, η κριτική ικανότητα, οι πνευματικές δυνατότητες και ικανότητες, το θάρρος, η αποφασιστικότητα, είναι μεν στοιχεία καλά και επιθυμητά, αλλά καμιά πνευματική δυνατότητα δεν γίνεται ικανότητα στην υπηρεσία των άλλων χωρίς την καλή θέληση, η οποία είναι αποτέλεσμα της επίγνωσης ότι πρέπει να κάνουμε το καθήκον μας. Η έννοια του καθήκοντος υπάρχει στην πρόθεση που κινητοποιεί όλες τις παραπάνω ιδιότητες άσχετα από τον επιδιωκόμενο σκοπό. Πίσω από την θέληση, την πρόθεση και το καθήκον βρίσκεται αυτή καθεαυτή η ηθική πράξη.

Η θέληση είναι αυτόνομη, είναι η ίδια νόμος για τον εαυτό της, δηλαδή δεν πρέπει να πράττουμε σύμφωνα με κανέναν άλλο νόμο παρά μόνο σύμφωνα με εκείνον που μπορεί να εκληφθεί ως καθολικός νόμος. Το καθολικό πρόσταγμα δεν είναι άλλο παρά το αξίωμα της ηθικότητας. Επομένως η ελεύθερη θέληση αλλά και τα ηθικά προτάγματα ταυτίζονται ωστόσο πίσω από αυτά υπάρχει η εμμονή στο ηθικό καθήκον και χρέος.

β. Ο καθολικός νόμος αποτελεί έναν τρόπο καθοδήγησης των ηθικών στοχασμών μας. με κριτήριο την «υποκειμενική αρχή της βούλησης» σύμφωνα με την οποία το άτομο πράττει. Εκφράζει αυτό που το άτομο επιδιώκει ή σκοπεύει να πράξει, την πρόθεση του ατόμου να τελέσει κάποια πράξη.

Το κριτήριο πρέπει να περιέχει: την *περιγραφή* της πράξης, τις *συνθήκες* κάτω από τις οποίες γίνεται η πράξη και τον *επιδιωκόμενο σκοπό*.

Παράδειγμα: Είμαι αποφασισμένος να εργαστώ (*περιγραφή της πράξης*) αρκεί να βρω δουλειά (*συνθήκες*) για να έχω ένα εισόδημα και να ζω αξιοπρεπώς (*επιδιωκόμενος σκοπός*)

Η *πρόθεση* μου να εργαστώ υποκρύπτει ένα *ηθικό καθήκον* ώστε η *απραξία* και η *σχόλη* να μην καταστούν πηγές κακόβουλης δράσης για την κοινωνία και παράλληλα να συμβάλω στην οικονομική της ανάπτυξη. Από τη στιγμή που επιδιώκω αυτό το συγκεκριμένο σκοπό τότε θα βρω και τα *αναγκαία μέσα* ώστε να τον πραγματοποιήσω.

Από τη στιγμή που η απόφασή μου έχει ηθικό πρόσταγμα, τότε θα επιδιώξω αυτό να γίνει καθολικός νόμος.

Παράδειγμα: Η απόφασή μου να εργαστώ, υποκρύπτει το ηθικό πρόσταγμα όχι μόνο της *αναγκαιότητας* της εργασίας αλλά και των *οικονομικών ωφελημάτων* που απορρέουν από αυτή. Η επιλογή μου αυτή θα γίνει *καθολικός νόμος*: η εργασία θα καταστεί *έκ τῶν ὤν οὐκ ἄνευ* για μια ομαλή ζωή που δεν θα επιβαρύνει οικονομικά και ηθικά την κοινότητα.

Δεν θα αποφύγω την εργασία γιατί έτσι δημιουργώ ένα *κακό προηγούμενο* και συμβάλλω στη διαμόρφωση μιας κοινωνίας νωθής, χωρίς οραματισμούς και την επιθυμία της εξέλιξης και χωρίς την ικανότητα να βελτιώσει το βιοτικό της επίπεδο.

γ. Αυτή η κατηγορική προσταγή μπορεί να έχει *κάποια* σχέση με την *«αριστοτελική μεσότητα»* σύμφωνα με την οποία η λήψη των αποφάσεων βρίσκεται στη *μέση σε σχέση μ' εμάς* αλλά και σε σχέση με τις *αντικειμενικές* συνθήκες που συμβάλλουν στη διαμόρφωση της απόφασής μας, απόφασης *συνετού* ανθρώπου.

Αυτή λοιπόν η *έξη* είναι μια μεσότητα που βρίσκεται ανάμεσα στην *υπερβολή* και την *έλλειψη* μεταξύ δυο κακιών οι οποίες πρέπει να αποφεύγονται ακριβώς επειδή διαταράσσουν την ισορροπία. Η αρετή λοιπόν είναι *μεσότητα* και από την άποψη του *σωστού* και του *άριστου* βρίσκεται ακριβώς στο *ψηλότερο σκαλί*.

Η αρετή, λοιπόν, *αντιστοιχεί* στην κατηγορική προσταγή του Καντ. Πρέπει και οι δυο να έχουν *ηθικό κύρος*.

Ο *Διογένης ο Λαέρτιος* προωθεί περισσότερο τη σκέψη όταν υποστηρίζει ότι το να ζει κάποιος ενάρετα σημαίνει να ακολουθεί την *πορεία της φύσης*. Γιατί η ατομική μας ύπαρξη είναι *τμήμα*

ολόκληρου του σύμπαντος. Επομένως ο άνθρωπος πρέπει να κάνει οτιδήποτε είναι σύμφωνο με τον κοινό νόμο και τον ορθό λόγο ο οποίος διαπερνά όλα τα όντα.

Αρετή είναι η νοητική κατάσταση η οποία ως αυταξία και όχι ως μέσον εναρμονίζει τον άνθρωπο με το περιβάλλον του και τον κάνει αληθινά ευτυχισμένο που είναι άλλωστε και η επιδίωξη όλων των φιλοσοφικών συστημάτων αλλά και της επιστήμης.

ΘΕΜΑ Β´

ΠΕΔΙΟ: ΑΠΟΡΙΕΣ ΚΑΙ ΕΝΣΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑ ΗΘΙΚΗΣ ΣΚΕΨΗΣ ΚΑΙ ΠΡΑΞΗΣ

Ηθικές κρίσεις- Κοινά ηθικά κριτήρια-κίνητρα της ανθρώπινης πράξης – Ελευθερία και ευθύνη των πράξεών μας

1. Συμφωνείτε με την άποψη του A. Ayer , « Γλώσσα, αλήθεια και λογική», παράθεμα 1, σ. 156) ότι

«οι ηθικές έννοιες δεν μπορούν να αναλυθούν επειδή είναι ψευδοέννοιες και δεν διατυπώνονται με αυτές γνήσιες προτάσεις».

Να απαντήσετε λαμβάνοντας υπόψη και το κείμενο του David Hume, «Πραγματεία για την ανθρώπινη Φύση, σ. 156».

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Τα αισθήματα των ανθρώπων λειτουργούν σαν μέσα από συγκοινωνούντα δοχεία. Τα συναισθήματα του ενός περνούν από τον ένα στον άλλο και προκαλούν σε κάθε ανθρώπινο

πλάσμα τις *αντίστοιχες κινήσεις*. Όταν, για παράδειγμα, αποτυπώνεται η εικόνα του πάθους σε ένα άτομο, τότε ψάχνουμε να βρούμε την *αιτία* αυτού του πάθους. Από τις αιτίες πηγαίνουμε στα *αποτελέσματα* και πάλι κινητοποιούμαστε από ένα *παρόμοιο συναίσθημα*.

Οπωσδήποτε, η *συμπάθεια* μεταξύ των ανθρώπων είναι εκείνη που συμβάλλει στη μεταδοτικότητα των συναισθημάτων.

2. Με ποιο τρόπο η ιδέα του «*πραγματικά ορθού*» αντιβαίνει στη «*σχετικότητα του σωστού και του σφάλματος*»; (*Thomas Nagel, Θεμελιώδη φιλοσοφικά προβλήματα, παραθέματα 3 και 5, Καντ, Τα θεμέλια της μεταφυσικής των ηθών, παράθεμα 4, σ. 157*).

Ωστόσο μπορεί το «*σχετικά ορθό*» να προσεγγίσει το «*πραγματικά ορθό*» σύμφωνα με το Nagel;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Σύμφωνα με τον Καντ το υποκείμενο πρέπει να χρησιμοποιείται πάντα ως σκοπός και ποτέ ως μέσον. Αυτή η πρόθεση για να έχει ουσιαστικό αποτέλεσμα πρέπει να λειτουργεί ως *ηθικό πρόταγμα* και να γίνει *καθολικός νόμος* για όλη την κοινότητα. Με αυτό τον τρόπο αποφεύγεται η εκμετάλλευση του ανθρώπου από άνθρωπο και δίνεται προβάδισμα στην προσήλωση στο *ηθικό καθήκον*.

Σύμφωνα με τον *Thomas Nagel*, η *βαθύτερη σχετικότητα* στην οποία πιστεύουν μερικοί άνθρωποι σημαίνει ότι τα βασικότερα κριτήρια του σωστού και του σφάλματος *εξαρτώνται απόλυτα* από τα κριτήρια που γίνονται *αποδεκτά* στην κοινωνία όπου ζούμε. Ωστόσο αυτές οι αρχές επιδέχονται και *αλλαγής* αλλά και *κριτικής* την οποία είμαστε υποχρεωμένοι να ασκούμε όταν αυτές οι αρχές θεωρούνται *ηθικά λανθασμένες*.

Για να είναι, όμως, η κριτική μας αποτελεσματική, πρέπει να έχουμε ένα *σημείο αναφοράς* και αυτό είναι το *αντικειμενικά ορθό*, αυτό που είναι ορθό *όχι ως προς ημάς* αλλά *ως προς τα αντικειμενικά δεδομένα* τα οποία δεν υφίστανται τις αυξομειώσεις της υποκειμενικότητας και στο οποίο, *ενδεχομένως, αντιτίθεται* η πλειονότητα καθώς έχει αποδεχτεί, μέσα από τη συνήθεια μια συγκεκριμένη συμπεριφορά που δύσκολα αλλάζει.

Δηλαδή το καλό και το κακό πρέπει να είναι καλό ή κακό όχι μόνο από τη δική μας οπτική γωνία αλλά από μια γενικότερη οπτική την οποία μπορεί να κατανοήσει κάθε σκεπτόμενο άτομο. Αυτό σημαίνει ότι για να είμαστε στο σωστό δρόμο πρέπει να μην περιχαρακωνόμαστε μόνο στο δικό μας συμφέρον αλλά να φροντίζουμε και για το γενικό συμφέρον, δηλαδή από τον ατομικό ωφελιμισμό περνάμε στον κοινωνικό ωφελιμισμό.

ΘΕΜΑ Γ΄

ΠΕΔΙΟ: Η ΔΙΚΑΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΗΘΙΚΗΣ ΣΤΑΣΗΣ ΖΩΗΣ

Χαρακτηριστικά και αναγκαιότητα της ηθικής στάσης

«Κανένας δεν είναι με τη θέλησή του δίκαιος, αλλά από αναγκασμό πιστεύοντας ότι προσωπικά γι' αυτόν το δίκαιο δεν αποτελεί κάτι καλό αφού, όπου καθένας νομίζει ότι αν έχει τη δύναμη να αδικήσει θα αδικήσει. Γιατί κάθε άνθρωπος πιστεύει ότι για τον εαυτό του η αδικία είναι πολύ πιο ωφέλιμη από τη δικαιοσύνη και σωστά το πιστεύει...»

Πλάτωνος Πολιτεία

Στηριζόμενοι στο παραπάνω απόσπασμα, να απαντήσετε στα ερωτήματα:

- α. Ο άνθρωπος εξαναγκάζεται να είναι δίκαιος ή πιστεύει πραγματικά και στη δικαιοσύνη;
- β. Και αν ο καθένας μας μπορεί να αδικεί χωρίς να γίνεται αντιληπτός πώς θα εξελισσόταν η κοινωνία μας;
- γ. Γιατί όλα τα εκπαιδευτικά συστήματα εμμένουν στη δικαιοσύνη;
- δ. Υπάρχουν μεμονωμένοι φορείς που υπηρετούν τη δικαιοσύνη και την ανθρωπιά;

- ε. Παρόλ' αυτά αδικίες γίνονται οι οποίες όμως δεν τιμωρούνται. Γιατί; Δεν γίνονται αντιληπτές ή δεν είναι αξιόποινες σύμφωνα με τη συμβατική νομική άποψη;
- στ. Συμφωνείτε με τις καταγγελίες πολιτών που ενεργοποιούν τη συντεταγμένη πολιτεία να δράσει προληπτικά ή κατασταλτικά;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

α. Η αλήθεια βρίσκεται κάπου στη μέση.

Ο άνθρωπος εξαναγκάζεται να είναι δίκαιος επειδή η πολιτεία έχει δημιουργήσει προληπτικούς και κατασταλτικούς μηχανισμούς για την πρόληψη και την καταστολή της αδικίας ενώ ο κοινωνία ασκεί, από τη δική της μεριά, διαρκή έλεγχο.

Από την άλλη, η συστηματική εκπαίδευση προσπαθεί να δημιουργήσει στον άνθρωπο την έξη προς το δίκαια πράττειν ώστε να μην αποσυντονίζεται η κοινωνία, να μην παραβιάζονται οι ελευθερίες, να μην κυριαρχεί η ανομία.

β. Η συστηματική εκπαίδευση και παιδεία προσπαθεί να εμφυσήσει στην ψυχή του παιδιού την ανάγκη της αποφυγής της αδικίας ακόμα και αν δεν τιμωρείται, όπως είναι η αχαριστία. Έτσι ο έλεγχος της συνείδησης αποτελεί άλλο ένα στοιχείο που συμβάλλει στην αρμονική συμβίωση με δικαιοσύνη.

γ. Όλα τα εκπαιδευτικά συστήματα εμμένουν στη δικαιοσύνη γιατί από αυτήν εξαρτάται η ηθική διαπαιδαγώγηση του λαού, η προώθηση του κοινωνικού ωφελιμισμού, η συνειδητή καταπολέμηση της παρανομίας

δ. Υπάρχουν μεμονωμένοι φορείς που υπηρετούν τη δικαιοσύνη και την ανθρωπιά. Υπάρχουν κοινωνικοί φορείς που δίνουν κάποιες ανάσες σε ολόκληρους χειμαζόμενους πληθυσμούς, οι οποίες, όμως, δεν λύνουν τα προβλήματα που δημιουργούν οι πολιτικοί, ιδιαίτερα, των χωρών που διαθέτουν τη δύναμη των εξοπλισμών.

ε. Ωστόσο αδικίες συνεχίζουν να γίνονται επειδή η φύση του ανθρώπου είναι από τη φύση της άπληστη, επιδιώκει τη δύναμη και την εξουσία και προτάσσει το ατομικό συμφέρον του συλλογικού για να επιτύχει στις επιδιώξεις του.

στ. Οι πολίτες *οφείλουν* να καταγγέλλουν τις αδικίες ώστε να συμβάλλουν και αυτοί στην *άσκηση* και την *εφαρμογή* της *δικαιοσύνης*. Ο έλεγχος πρέπει να είναι *διάχυτος* –και από πάνω και από κάτω- επειδή και η κακή φύση του ανθρώπου θα επινοεί πάντα τρόπους να αδικεί προς ίδιον όφελος.

ΘΕΜΑ Δ´

ΠΕΔΙΟ: ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΤΟΥ ΗΘΙΚΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΥ

«Θα πρέπει να βγει από την ιδιωτικότητα και την ιδιαιτερότητα της κατάστασής του και να επιλέξει μια κοινή οπτική γωνία. Θα πρέπει να κινητοποιήσει κάποια καθολική αρχή της ανθρώπινης ιδιοσυστάσις, να αγγίξει κάποιο ελατήριο που απολαμβάνει την έγκριση και την αποδοχή ολόκληρης της ανθρωπότητας».

David Hume «Έρευνα για τις αρχές της ηθικής»

«Η μόνη συμπεριφορά για την οποία ο άνθρωπος είναι υπόλογος στην κοινωνία είναι αυτή που αφορά τους άλλους. Ενώ ως προς τη συμπεριφορά που αφορά απλώς τον εαυτό του, η ανεξαρτησία του είναι δικαιωματικά απόλυτη».

John Stuart Mill, Περί ελευθερίας

«Η ηθική διέπεται από ορισμένες σταθερές, έχει κάποιον ενιαίο πυρήνα, οριοθετείται από κοινούς άξονες που συνιστούν *οικουμενικές ηθικές αρχές* παράλληλα με τις κοινωνικές και

πολιτισμικές αξίες...»

Μ. Δραγώνα-Μονάχου «Σύγχρονη ηθική φιλοσοφία »

Ποια πρέπει να είναι η σχέση μας με τους άλλους; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Για να πούμε ότι ακολουθούμε το *ηθικό πρόταγμα* πρέπει το συμφέρον της *κοινότητας* να *εναρμονίζεται* με το *συμφέρον του ατόμου*, ο *ατομικός ωφελιμισμός* δεν έχει καμιά αξία αν δεν προσεγγίζει και τον *κοινωνικό ωφελιμισμό*.

Με αυτό τον τρόπο παύει η εσωστρέφεια και η αποκλειστική ενασχόληση με τα δικά μας και δεχόμαστε ηθικές αρχές που αφορούν και αγγίζουν *λογικά* και *συναισθηματικά* όλη την κοινότητα.

Κι ενώ σε ό τι αφορά τις προσωπικές μας επιλογές έχουμε ανεξαρτησία στο βαθμό που αυτή δεν θίγει τα συμφέροντα και τις επιλογές των συνανθρώπων μας.

Η *ηθική* διέπεται από ορισμένες σταθερές οι οποίες έχουν *οικουμενική απήχηση* σε κάθε σημείο του πλανήτη όπως π. χ. η απαγόρευση του φόνου.
